

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ МЕН БАЛА ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ҚОРҒАЛУЫНЫҢ ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҒЫ

Г.М. АДИЛШИНА

Адам құқығы дүниежүзілік демократиялық құндылық.

Адам құқығы бұл жеке адамның өмірін, оның қоғамдық қатынастардағы іс әрекет бостандығын қамтамасыз ететін табиғи мүмкіншілігі.

Адамның құқықтары бүкіл адамзаттың ажырамас, бөлінбес игілігі.

Құқықтық мемлекетте адам ұғымы- ол басты құндылық, ол азаматтық қоғамның негізгі буыны болып танылады.

18 ғасырдың ортасынан бастап көптеген мемлекеттер адамның құқықтарын қорғайтын Декларациялар қабылдады. Адам құқығы туралы халықаралық құжаттарды екі үлкен топқа: Декларация және Конвенция деп бөлуге болады.

Декларация (латынша – жариялау) оның міндетті күші жоқ, бұл негізгі қағидаттар, бағдарламалық ережелер жарияланатын ұсыныстар.

Конвенция (латынша – шарт, келісім) міндетті күші бар, соған қосылған (қол қойған, бекіткен) мемлекеттер үшін арнайы мәселе бойынша келісім.

Мысалы: 1789 жылы Ұлы Франция Революциясының лидерлері Адам мен азаматтың құқықтары туралы Декларация қабылдады.

1776 жылы Тәуелсіз Американдық декларациясы адамның өмір сүру құқығы мен бостандығы туралы жарнама шығарды.

1791 жылғы Америка Құрама Штатының конституциясына адам құқықтарын қорғау туралы Билль кіргізілді..

Америка Құрама Штатының конституциясынан үлгі алып 1798 жылы Нидерланды, 1809 жылы Швеция, 1812 жылы Испания, 1814 жылы Норвегия, 1831жылы Белгия, 1849 жылы Дания мемлекеттері де өздерінің конституцияларына адам құқықтарын қорғау туралы ережелерін енгізді.

Біз Ұлттық тарихымызды да білуіміз керекпіз. Мысалы: «Қасымханның қасқа жолы» мен «Есімханның ескі жолы», Тәуке ханның «Жеті жарғысында» адам құқығын қорғау туралы ережелер ұсынылған.

1885 жылдың мамыр айында Қармолада өткізілген билер съезінде Абай Құнанбаев «Шар ережесін» қабылдауға ұсыныс жасады. Бұл отбасындағы адам құқығын қорғау туралы міндеттемелер.

Яғни қоғамда адамның бостандықтары мен құқықтары туралы мәселелер дамып жетіліп, құжаттарда тұжырымдалды.

1948 жылдың 10 желтоқсанында Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеяның резолюциясымен «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы» қабылданды. Жер бетіндегі барлық адамдардың тең құқықтылығын жария етуші болып осы декларация дүниеге келеді.

Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеяның резолюциясымен «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясын» негізге алып әр елдің конституциясында адамның құқығын қорғау туралы баптармен көрсетілді.

Декларацияның міндетті күші жоқ, бағдарламалық ережелер жарияланатын ұсыныстар екенін білеміз.

Бірақ, әр мемлекет өздерінің конституцияларында осы ұсыныстарды негізге ала отырып адамның, отбасы мүшелерінің қалай қорғалуға тиісті екендігін көрсетеді.

Отбасы -қоғамның ең басты ұясы.

Сондықтан мемлекет оған ерекше қамқорлықпен қарайды.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 27 бабының 1 тармағында неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады деп атап көрсетілген.

Отбасындағы әйел- ана мен баланың құқығын және олардың мүдделерін заң жүзінде қорғау біздің Қазақстан республикасының ұлттық саясатының негізгі бағыты.

Мемлекеттік саясат отбасындағы ата-аналар мен балалар, әдетте, олардың шағын әлеуметтік бастауыш ұйымын құрайтын ұлттық бірлігінің тілі мен салт-дәстүрін, әдет-ғұрыптарын жинақтап, оны меңгеруі қажет деп санайды. Мысалы, оның мүшелерінің екі ана тілін меңгеруі отбасы ішіндегі қарым-қатынастың табиғи қажеттілігі ретінде қабылданады.

Сондықтан, рухани құндылықтармен үздіксіз өзара алмасуы мен өзара әрекет етуі сияқты ұлтаралық отбасы ішіндегі табиғи қасиеті қазақстандық ұлттық қатынастардың одан әрі дамуы мен жетілуіне кең жол ашады. Сондай-ақ, өсіп келе жатқан ұрпақтың мінез-құлқы мен санасында интернационалдық нормалар мен принципті бекітуде және дамытуда да маңызы зор. Яғни, ұлттық құндылықтың интеграциялануының және ұлтаралық қатынастың әрекет етуші-бірінші жүйесі бола отырып, ұлттық-аралас отбасы біздің еліміздегі әр түрлі халықтардың жакындасуы үшін, қазақстандық қоғамдағы келешек азаматтарды патриоттық және интернационалдық сезімде тәрбиелеу үшін қажетті жағдайларды қалыптастыруға ықпал етеді.

Отбасының ұйытқысы, берекесі, мейір-шапағат көзі – әйел. Әйелдің бұл рөлі- отбасы мүшелерінің бір біріне деген қамқорлығымен, баланың анаға деген сүйіспеншілігімен, ана жанын қас-қабағынан, жанарынан танығыштықпен нығая, биіктей береді. Әрине, әйел де өзінің аналық борышын ұмытпағанда, әсіресе, ерімен қабағы жарасып, тату-сүйіспеншілікте тұрғанда, оған деген көзқарасында халқымыздың ізгі дәстүрін, өнегелі-өміршен салтын, діни жол-жосығымызды ескергенде ғана оның қадір-қасиеті, бүкіл отбасын, ауылды, ағайын-туысты топтастырушылық мәртебесі арта түспек. Жеткіншек ұрпақ мұны ұғып, біліп өскені абзал.

Қазақстан дүниежүзілік қоғамдастыққа кіру кезінде өзінің сыртқы және ішкі саясатын нығайту мақсатында, ерлер мен әйелдердің теңдігін көтермелеп, БҰҰ-ның адам құқықтары туралы 60- тан астам халықаралық шарттарына байланысты заңдарын қабылдады.

Әйелдердің құқықтарын қорғау мақсатында Қазақстан өзінің сыртқы және ішкі саясаты бойынша – отбасы және неке қатынастарын реттейтін көптеген конвенцияларды мойындап, осы бағыттағы халықаралық ұйымдарға мүше болды.

БҰҰ 1948 жылы қабылдаған Жалпыға бірдей декларациясында ең алғаш рет адам құқықтары мен бостандығын әлеуметтік және мәдени тұрғыда қорғау тізімінде – бала аса көмек көрсетудің объектісі болып саналады делінген. 1959 жылы БҰҰ бала құқықтары туралы Декларация қабылдады. Оның негізгі тезисі болып «адамзат өзіндегі бар жақсылықты балаға беру керек» делінген. Бұл

құжатта әлеуметтік және құқықтық қағидалары балалардың қорғалуы ұлттық және мемлекеттік деңгейде қарастырылған.

Бірақта уақыт өте келе осыған қарамастан балалардың жағдайының төмендеуіне байланысты 1989 жылы 20 қарашада БҰҰ Бас Ассамблеясы бала құқықтары туралы Конвенция қабылдады.

Конвенция - барлық халықтарға бірдей әрекет етеді және ең жоғары құқықтық халықаралық стандарт болып саналады.

Конвенцияның негізгі мақсаты балалардың мүддесін қорғау және төрт негізгі талапқа сүйенген: баланың өмір сүруі, дамуы, қорғалуы және қоғам өміріне атсалысуына жағдай жасау.

«Қазақстан Республикасындағы балалардың құқықтары» туралы 2002 жылы 8 ақпанда қабылданған заң - балаларды қоғамдағы толымды өмірге даярлау, оларды азаматтыққа тәрбиелеу, олардың бойына ұлттық сана-сезімді қалыптастыру, Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген баланың негізгі құқықтары мен мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастарды реттейді.

Балаларына қамқорлық жасау – ата-аналардың қасиетті борышы.

Балалар – қоғамның болашағы екені баршаға белгілі. Алайда, өкінішке орай, осы бір қарапайым ұғымды ұқпайтындар табылады. Сондықтан, заң балаларға күнделікті қамқорлық туралы моральдық нормалармен бірге, ата-аналар үшін құқықтық міндеттер де белгілейді. Заң ата-аналардың балаларының заңды мүддесін қорғауын және қанағаттандыруын талап етеді. Балалардың заңды мүддесі дегеніміз не? Бұл біріншіден, балалардың денінің сау болуы; екіншіден, білім, мамандық алуына белсенді ықпал ету; үшіншіден, балаларын адамдар қоғам, мемлекет алдында азаматтық жауапкершілік рухында тәрбиелеу.

Қазақстан Республикасының балалар мүддесін көздейтін мемлекеттік саясатының мақсаттары:

1) балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету, оларды кемсітушілікке жол бермеу;

2) балалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің негізгі кепілдіктерін нығайту, сондай-ақ құқықтары бұзылған жағдайларда оларды қалпына келтіру;

3) баланың құқықтары кепілдіктерінің құқықтық негіздерін қалыптастыру, баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі тиісті органдар мен ұйымдарды құру;

4) балалардың дене бітімі, интеллектуалдық, рухани және имандылық тұрғысынан дамуына, олардың бойында елжандылық, азаматтық және бейбітшіл сезімдерді тәрбиелеуге, сондай-ақ баланың жеке адами тұлғасының қоғам мүддесі, мемлекет халықтарының дәстүрлері, ұлттық және әлемдік мәдениет жетістіктеріне қол жеткізуі үшін мүмкіндіктерін ашуға жәрдемдесу;

Балалар мүддесін көздейтін мемлекеттік саясат мемлекеттік органдар қызметінің басым саласы болып табылады және:

1) баланың құқықтарын заң тұрғысынан қамтамасыз етуге негізделеді;

2) балаларға толымды тәрбие беруді, олардың құқықтарын қорғауды оларды қоғамда толымды өмір сүруге дайындауды қамтамасыз ету мақсатында отбасын мемлекеттік қолдауға негізделеді ;

3) аймақтық ерекшеліктерді ескере отырып, балалардың өмірін жақсартуға бағытталған мемлекеттік ең төменгі әлеуметтік стандартты белгілеуге және сақтауға негізделеді;

4) баланың құқықтары мен заңды мүдделерін бұзғаны, оған зиян келтіргені үшін лауазымды тұлғалардың, азаматтардың жауаптылығына негізделеді;

5) баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын қоғамдық бірлестіктер мен өзге де ұйымдары мемлекеттік қолдауға негізделеді.

Орталық атқарушы органдарда баланың құқықтарына кепілдіктерді қамтамасыз ету жөніндегі өкілеттіктерінде балалар мүддесін көздейтін мемлекеттік саясаттың негіздеріне талдау жасалынады.

Баланың құқықтары мен бостандықтарын реттеу және қорғау жөніндегі нормативтік құқықтық актілерді қабылдау кезінде, міндетті түрде, оның құқықтары мен заңды мүдделерін, оның денсаулығы мен имандылығын қорғауды қамтамасыз ету жөніндегі қызметтің бағыттары талдануға тиісті. Сонымен бірге, мемлекеттік бюджет есебінен балалардың мүддесін көздейтін мемлекеттік саясатты іске асыру

жөніндегі Қазақстан Республикасының заңдарымен тыйым салынбаған өзге де мемлекеттік шараларды қаржыландырылады.

Балаларын тәрбиелеу мен оқыту – тек құқық ғана емес, сонымен бірге белгілі бір деңгейде міндет те. Қазақстан Республикасы заңдары бойынша балалардың орта білім алуы міндетті болғандықтан, олардың білім алуын қамтамасыз ету, қажетті жағдай туғызу ата-аналардың міндеті болып табылады.

Ата-анасы немесе олардың орнындағы адамдар өздерінің қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сәйкес баланың күтілуі мен жан-жақты дамуына қажетті өмірлік жағдайларды қамтамасыз етеді.

Әр халықтың балаларды тәрбиелеуге қатысты жүздеген жылдар бойы қалыптасқан әдет-ғұрыптары, дәстүрлері бар. В. Даль тәрбиеге мынадай анықтама береді: «... сәби шағынан бастап ержеткенге дейін заттық және ізеттілік жөніндегі сұранысына; ең кем дегенде ержеткенге дейін тамақтандыру, асырау және киіндіру; ал жоғары мәнінде өмір сүруіне қажеттіні алуына, бойына сіңіруге, бүкіл игілікке үйретуге қамқорлық көрсету». Тәрбиелі адам – дөрекілікке, көргенсіздікке қарсы өнегелілік қағидасын бойына сіңірген адам. Ата-ананың ізгі де, құқықтық та міндеті – тәрбиелі адам қалыптастыруға талпыну.

Әрбір баланың білім алуға құқығы бар және Қазақстан Республикасының білім туралы заңдарына сәйкес оған тегін орта білім, бастапқы кәсіби білім және конкурстық негізде тегін орта кәсіби және жоғары кәсіби білім алуға құқығы бар.

Тегін жалпы орта білім немесе бастапқы кәсіби білім алғанға дейін баланы мемлекеттік білім беру мекемесінен шығару, шығарудың жалпы тәртібін сақтаумен қатар тек қорғаншы және қамқоршы органдарды хабардар ете отырып қана жүргізілуі мүмкін.

Арнаулы педагогикалық тәрбиені қажет ететін кемтар балаларға мемлекеттік бюджеттен белгіленген стандарттар деңгейінде олардың білім алуына кепілдік беретін қосымша қаражат береді.

Мемлекет балалардың білім алу кезеңінде әлеуметтік қорғауды қажет ететіндерінің күтіп-бағу шығынын толық немесе ішінара көтереді. Олардың білім алу кезеңінде әлеуметтік көмектің мөлшерлері мен көздерін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді.

Қазақстан Республикасының бала мен ананың-әйелдің құқықтары туралы заңдары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және осы Заң мен Қазақстан Республикасының бала мен ана-әйел құқықтарын қорғау саласындағы өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады.

Егер Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шарттарында осы Заңдағыдан өзгеше ережелер белгіленсе, халықаралық шарттағы оны қолдану үшін Қазақстан Республикасының заңын шығаруды талап етілетін жағдайларды қоспағанда, халықаралық шарттың ережелері қолданылады.

Қорыта келе баланың тең құқықтары болып:

1. тегіне, нәсіліне және кай ұлтқа жататындығына, әлеуметтік және мүліктік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, балаға және ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне қатысты өзге де мән-жайларға карамастан, барлық бала тең құқыққа ие.

2. некеден және некесіз туған балалар тең әрі жан-жақты қорғауды пайдаланады.

Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жағдайларды қоспағанда, баланың құқықтарын шектеуге болмайды.

Баланың құқықтарын шектеуге бағытталған нормативтік құқықтық актілер олардың қабылданған кезден бастап жарамсыз болып табылады және олар қолданылмауға тиіс.

Өз кезегінде мемлекет отбасының нығаюына белсенді ықпал етеді.

Мемлекеттің ішкі және сыртқы саясаттарының негізгі бағыты және мақсаты-отбасындағы ата-аналар мен балалардың құқықтарының заңды түрде қорғалуына нақты мән беріп, ықпал етуі.

Әрбір бала Қазақстан Республикасының Конституциясын және заңдарын сақтауға, басқа адамдардың құқықтарын, бостандығын, ар-ожданы мен қадір-қасиетін, республиканың мемлекеттік нышандарын құрметтеуге, еңбекке жарамсыз ата-анасына қамқорлық жасасуға, тарихи және мәдени мұралардың сақталуына қамқорлық жасауға, тарихи және мәдениет ескерткіштерін сақтауға, табиғатты және табиғи байлықтарды ұқыпты қарауға міндетті.

Әдебиеттер:

1. Международное право: Учебник для ВУЗов, под. Ред. В.И.Кузнецова. – М.: Юристъ, 2001. 227 бет.
2. Баянова З. Права детей в РК в контексте Конвенции «О правах ребенка» Мир закона 2000.№ 6
3. Базарбаев Б.Б. Басин Ю.Г.и др. Семейное право.Алмата. Изд-во Мектеп. 1984
4. Конвенция о правах ребенка 1989 Межд. Акты о правах человека сборник документов. Изд. Группа Норма-Инфра, 2000-784 бет
5. «Қазақстан Республикасындағы балалардың құқықтары» туралы 2002 жылы 8 ақпанда қабылданған заңы
6. Қазақстан Республикасы Конституциясы

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ВНУТРИФИРМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

АДИЛЬЧАЕВ Р.Т.

Критическое положение сложились в настоящее время в ряде отраслей с уровнем квалификации руководителей и специалистов предприятий, учреждений, организаций. Им недостает компетентности, управленческой культуры, психологической устойчивости, умения работать в кризисных и экстремальных ситуациях. В то же время система повышения квалификации в ряде отраслей перестала действовать. При этом и кадровые службы управления персоналом, отсутствуют специалисты-организаторы внутрифирменного обучения, имеющие специальную подготовку.

Именно в системе внутрифирменного обучения может реально осуществляться сближение и разумное объединение интересов работодателей и работников, направленное на повышение конкурентоспособности, как самих работников, так и производимых ими товаров и услуг.

В разных странах мира применяются и идут поиски совершенствования систем внутрифирменного обучения кадров, наиболее подходящих для той или